

CRISTELLAWEEKEND NAGELE 13-15 NOVEMBER 2015

Anneke van der Putte (red.)

Brederostraat 9 6531CA Nijmegen

m.m.v. Bart van den Berg, Roeland Enzlin, Eduard Osieck, Inge Somhorst & Hermien Wassink

Putte, A. van der (ed.). 2017. The Cristella autumn weekend 2015. *Coolia* 60(1): 23–35.

The ‘non-agaric’ autumn weekend in Nagele (Flevoland) was held on 13–15 November 2015. The weather was cold and sometimes wet, but the finds were interesting and the number of myxomycetes amazing. In total 349 finds were recorded. Some of them are described here, such as *Dacrymyces enatus*, *Nodulisporium cecidiogenes*, *Trametopsis cervina* and *Letendraea helminthicola*.

Het stormde toen we op vrijdagmorgen 13 november het Ramsdiep overstaken naar ons verblijf in Nagele (Noordoostpolder). Voor even konden we ons verplaatsen in de pioniers van zo’n 60 jaar geleden, die over de oude Ramspolbrug dit Ramsdiep moeten hebben overgestoken, vanuit de bewoonde wereld op weg naar het nieuwe land. De vers omgeploegde eindeloze landerijen aan de andere kant van het water en de koude wind deden de rest: we konden ons zo enigszins voorstellen hoe de beginperiode van de Noordoostpolder geweest moet zijn: koud, nat en zwaar.

Maar de boerderij waarin we verbleven, toepasselijk ‘De Pionier’ geheten, was van alle gemakken voorzien. Het gebouw was bovendien inmiddels omgeven door een haag van dikke bomen en forse struiken, zodat er toch enige luwte was. Nee, zo zwaar als die bewoners van het eerste uur gingen we het beslist niet krijgen. Ons onderkomen had een grote, aangename werkruimte en er waren ook nog eens 11 slaapkamers, zodat de 20 deelnemers ruim konden werken en rustig konden slapen.

Het echte werk voor ons begon met een korte excursie in het Schokkerbos, gelegen bij het oude Schokland, een halve kilometer lopen vanaf ons verblijf. Dat bezoek aan het Schokkerbos leverde meteen al een nieuwe soort voor Nederland op: *Dacrymyces enatus* (zie het verslag van Roeland Enzlin). En terwijl zo laat in het jaar de Smeerwortel zelf al verdwenen was, stonden de Smeerwortelmycena’s (*Mycena candida*) er nog verbazingwekkend fris bij. De zoektocht naar nog meer moois werd ruw verstoord door een enorme regenbui en de halve kilometer terugweg was voldoende om iedereen drijfnaat thuis te laten komen.

Figuur 1. Smeerwortelmycena (*Mycena candida*). (Foto: Anneke van der Putte)

Een nieuwe druppelzwam – *Dacrymyces enatus* (Berkeley & M.A. Curtis) Masee (Roeland Enzlin)

Het is ook altijd hetzelfde liedje met die Cristella-weekenden: ze beginnen voor mij te vroeg. Ben ik nog ‘lekker’ aan het werk, zijn de deelnemers heerlijk op pad. En maar verzamelen. Na een uurtje rijden zit je dan met je microscoop in de aanslag, de boeken liggen klaar maar geen materiaal... Gelukkig wordt er vaak teveel verzameld en zo kwam het dan ook dat Marian Jagers mij een bobbelig korstvormige trilzwam gaf. Trilzwammen zijn leuk en mooi om te zien, maar vaak moeilijk te determineren. Een deel van het determinatieprobleem ligt in het feit dat de literatuur over trilzwammen erg verspreid is en er geen recente, algemene determinatiewerken voor trilzwammen als groep voorhanden zijn. Wel enkele over een specifiek geslacht.

Het microscopisch beeld van de trilzwam leverde een verrassing op: stenvork-vormige basidia. Dit type vind je bij de *Dacrymycetales* waartoe onder andere de druppelzwammetjes behoren, maar ook Geel hoorntje en Kleverig koraalzwammetje. Gezien de resupinate groeiwijze werd niet meteen gedacht aan een druppelzwam. Binnen de *Dacrymycetales* zijn er enkele geslachten die in aanmerking zouden kunnen komen. *Cerinomyces* viel af, omdat het vruchtlichaam daarvan dun korstvormig (corticioid) is. Enkele soorten van *Guepiniopsis* kunnen ook een min of meer resupinate groeiwijze vertonen, maar soorten van dit geslacht hebben een gedifferentieerde cortex. Dat betekent dat de schorslaag uit anders gevormde hyfen bestaat, in dit geval dikwandige haren. Dat kenmerk is niet altijd even duidelijk en heeft erin geresulteerd dat sommige soorten heen-en-weer switchen tussen *Dacrymyces*, zonder gedifferentieerde cortex, en *Guepiniopsis*. In dit geval was er geen harige schorslaag voorhanden. Het was dus een *Dacrymyces* oftevel een druppelzwam.

Zowel met Nordic Macromycetes Vol. 3 (Hansen & Knudsen, 1993) als met Jülich (1984) was op basis van de aanwezige gespen, relatief kleine dunwandige sporen met geen of één septe, vertakte hyfidia en het voorkomen op loofhout de soort snel bepaald, namelijk *Dacrymyces enatus*. Deze soort was nog niet eerder voor Nederland gemeld. Ook de oudere determinatiewerken van McNabb (1973) en Reid (1974) leverden dezelfde naam op. Malysheva (2010) geeft aan dat de soort in Rusland ook op naaldhout wordt gevonden.

Het aantal septen in de sporen is een lastig kenmerk. Van diverse druppelzwammen is bekend dat zulke septen pas laat in het rijpingstraject gevormd worden. Het is dan ook be-

***Dacrymyces enatus* (Berkeley & M.A. Curtis) Masee**

13 november 2015, provincie Flevoland, Schokkerbos (180/517). Leg. Marian Jagers.

Op een loofhouttak groeiend; boomsoort onbekend, mogelijk eik (*Quercus*).

Vruchtlichaam resupinaat, 40 × 10 mm groot en 2–3 mm dik, in feite bestaande uit tientallen aaneengegroeide kussenvormige vruchtlichaampjes. Langs de rand liggen losse pukkelvormige vruchtlichamen met een doorsnede van 0,5 tot 2 mm; rand los maar tegen het substraat aan liggend. Gelatineus, rossig bruin, oranjebruin tot donkerbruin met purpuren zweem (niet op de foto te zien), droog bijna zwart. Oppervlak onregelmatig hersenachtig, geen cystiden of haren te zien. Sporen (8–)9–13 × 3–5 µm, cilindrisch tot iets druppelvormig, licht gebogen, soms in het midden iets ingesnoerd, dunwandig, zonder of met een dunwandige septe, enkele kiemende sporen aanwezig. Basidia stenvorkvormig, tot ong. 50 µm lang, U-type, probasidium slank knotsvormig, sterigmen tot 15 µm. Hyfidia deels coralloïd vertakt. Hyfen dunwandig soms met een ruwe buitenwand, met duidelijke gespen, die soms open zijn.

Figuur 2. *Dacrymyces enatus*. (Foto: Roeland Enzlin)

langrijk dat het aantal septen, maar ook de sporenmaten bepaald worden aan volledig rijpe sporen. Het liefst van een sporee, omdat deze de meeste rijpe sporen bevat.

Voor het basidiumtype als mogelijk determinatiekenmerk binnen *Dacrymyces* kan men het artikel van K. van de Put (2014) raadplegen.

Met dank aan Marian Jagers en Inge Somhorst.

Literatuur

- Hansen, L. & H. Knudsen 1997. Nordic Macromycetes Vol. 3. Heterobasidioid, aphylophoroid and gasteromycetoid basidiomycetes. Nordsvamp, Kopenhagen.
- Jülich, W. 1984. Kleine Kryptogamenflora Band IIb/1. Die Nichtblätterpilze, Gallertpilze und Bauchpilze. G. Fischer, Stuttgart.
- Malysheva, V.F. 2010. Rare and interesting species of heterobasidiomycetes from Russia. Fungi non delineati Pars LIII. Edizioni Candusso, Alassio.
- McNabb, R.F.R. 1973. Taxonomic studies in the *Dacrymycetaceae* VIII. *Dacrymyces* Nees ex Fries. New Zealand Journal of Botany 11: 461–524.
- Reid, D.A. 1973. A monograph of the British *Dacrymycetales*. Trans. Brit. Mycol. Soc. 62(3): 433–494.
- Van de Put, K. 2014. Basidiomorfolgie bij *Dacrymyces*. Sterbeekia 33: 41–44.

Zaterdag: Slijmzwammen per vierkante meter (Bart van den Berg)

De volgende dag was het stralend weer en in tegenstelling tot de rest van Nederland hielden we het zelfs die hele zaterdag droog. Het bleek uitstekend weer voor slijmzwammen. Als je daarin interesse hebt, is het aan te raden deel te nemen aan een Cristellaweekend. Slijmzwammen opsporen heeft namelijk veel weg van het zoeken naar spelden in een hooiberg, dus is het wel zo prettig als twintig paar ogen meezoeken. Als gevolg van het natte weer waren de slijmzwammen dit weekend overvloedig aanwezig, zowel in aantal als in omvang. In totaal werden 30 soorten gevonden, waaronder het uiterst zeldzame Rood zijdekussentje (*Dianema harveyi*). Meer voorkomende soorten, maar zeer fotogeniek, waren: Schijfvormig kalkschaaltje (*Diderma hemisphaericum*), Dunstelig kalkschaaltje (*Diderma montanum* var. *album*) en Opensplijtend kalkkopje (*Physarum bivalve*). Opvallend was het algemeen voor-

Figuur 3 en 4. Links: *Opensplijtend kalkkopje* (*Physarum bivalve*); rechts: *Dunstelig kalkschaaltje* (*Diderma montanum* var. *album*). (Foto's: Anneke van der Putte)

komen van grote groepen van het Groot langdraadwatje (*Hemitrichia calyculata*), soms met honderden tegelijk op een tak. De kroon spande echter het Troskalknetje (*Badhamia utricularis*). Vrijwel aan het einde van de excursie op zaterdagochtend in het Waterloopbos vonden we een dikke beukenstam met naar schatting een diameter van 60 cm. Die stam was aan de twee flanken voor een groot deel bedekt met deze *Badhamia*, terwijl op de bovenkant een drietal handgrote gele plasmodia rondkroop. Ook de vorming van vruchtlichamen vanuit het plasmodium was goed te zien (zie foto's 5–7). Ik schat dat ten minste twee vierkante meter vruchtlichamen aanwezig waren. Het Troskalknetje is een matig algemene soort en eenvoudig te herkennen aan de oranjegele strengen waaraan de vruchtlichamen hangen, de bij rijpheid

blauwwitte, bolvormige vruchtlichamen, de volledig met kalk gevulde capillitiumbuizen en de donkerbruine sporen in klompjes. Om te kunnen hangen zitten de vruchtlichamen altijd aan de zijkant van het substraat. Sommigen spreken wel van hangende tuinen – jazeke, genieten kan ook zonder zeldzame vondsten!

Figuur 5, 6, 7. *Troskalknetje* (*Badhamia utricularis*). (Foto's: Bart van den Berg)

Waterloopbos

“Het Waterloopbos biedt een uniek stuk Nederlandse waterstaatkundige geschiedenis. Sinds 1927 deed het Waterloopkundig Laboratorium te Delft onderzoek naar waterstaatkundige werken met behulp van schaalmodellen. Met deze modellen bootste men de effecten van eb, vloed en golfwerking na. Na de Tweede Wereldoorlog werden de projecten, en ook de modellen, steeds groter. Het laboratorium ging daarom op zoek naar een locatie waar grote modellen in de open lucht konden worden gebouwd. Zo komen ze [in 1954] in de kersverse Noordoostpolder terecht. (...) Ook voor buitenlandse opdrachtgevers voerde het laboratorium veel onderzoek uit, wat de aanwezigheid van schaalmodellen van de meest exotische havens verklaart.” Door de opkomst van de computer raakten de schaalmodellen overbodig en werden ze overwoekerd.” (Bron: Natuurmonumenten)

Entoloma-dilemma (Inge Somhorst)

De zaterdagochtend werd doorgebracht in het Waterloopbos (zie kader). Door de storm was de bodem bedekt met een dik bladerdek. Hier vond ik samen met Anneke van der Putte half tussen de bladeren verscholen een aantal kleine, schelpvormige satijnzwammen op beukentakken. De nauwelijks gesteelde vruchtlichaampjes leidden onmiddellijk naar de sectie *Claudopus*, met een overzichtelijk aantal soorten. De hoedjes waren grijsbruin, er waren geen gespen maar wel cheilocystiden. Appeltje-eitje? Met FAN 1, FE 5a en FN (zie literatuurlijstje onderaan) determineer je zonder problemen naar *E. depluens*. Maar de beschrijvingen spreken elkaar tegen: heeft de soort nu wel of geen gespen? In ons materiaal is het aantal cystiden nogal variabel, het ene vruchtlichaam heeft er veel, maar bij een volgend moet je er naar zoeken. Jančovičová & Adamčík (2012) hebben een overzichtje gemaakt van kenmerken van tot dan toe beschreven soorten uit dit groepje, met voor *E. depluens* een ? bij de aanwezigheid van gespen. Na het weekend heeft onze satijnzwammenspecialist Machiel Noordeloos het materiaal bekeken en hij zegt erover: “Er is in deze groep een soort ‘wildgroei’ ontstaan in de afgelopen decennia: veel soorten, die eigenlijk eens goed geëvalueerd zouden moeten worden met behulp van DNA. De waarde van aan- of afwezigheid van gespen, cystiden en geknpte haren op hoed en / of steel kan dan ook worden vastgesteld.” Illustratief is dat voor Europa in 1988 (FAN) drie taxa beschreven waren en in 2012 (Jančovičová & Adamčík) al 11. De kleine en/of onopvallende paddenstoeltjes zijn zeldzaam of lastig te vinden, maar meer materiaal van verschillende locaties is onontbeerlijk. Het kan dan ook nog wel even duren voordat dit paddenstoeltje zijn naam krijgt.

Literatuur

- Jančovičová, S. & Adamčík, S. 2012. *Entoloma jahonii* (Fungi, Agaricales) reported from Slovakia and notes on differences with *E. byssisedum*. Czech Mycology 64(2): 209–222. (Online version, ISSN 1805–1421) http://www.czechmycology.org/_cmo/CM64209.pdf
- Noordeloos, M.E. 1988, in: Bas et al. (eds). Flora Agaricina Neerlandica, Vol. 1. (FAN). Rotterdam.
- Noordeloos, M.E. 1994. Fungi Europaei deel 5 en 5A, *Entoloma* s.l. (FE 5 en FE 5a). Allassio.
- Noordeloos, M.E. 2012 in: Knudsen & Vesterholt (eds.). Funga Nordica, (FN). Nordsvamp, Copenhagen.

Figuur 8 en 9. *Entoloma-dilemma* (Foto's: Anneke van der Putte)

Figuur 10. *Beukenkorrelkopje* (*Phleogena faginea*).
(Foto: Anneke van der Putte)

In het Waterloopbos stond een aantal beuken waar op de stam, door de bast heen, op grote schaal het Beukenkorrelkopje (*Phleogena faginea*) naar buiten brak. Dit kleine bolletje op een steeltje is in 2001 voor het eerst voor Nederland beschreven door Mirjam Veerkamp (Coolia 44(2)) en zij verbaasde zich er dit Cristellaweekend over hoe snel deze paddenstoel zich na zijn komst in 2000 door Nederland heeft verspreid. Volgens de Verspreidingsatlas is hij nog zeldzaam, maar dit weekend kwamen we hem eigenlijk behoorlijk vaak en in groten getale tegen. Opvallend aan dit paddenstoeltje is de sterke maggi-geur - moeiteloos te ruiken in de buurt van zo'n geheel

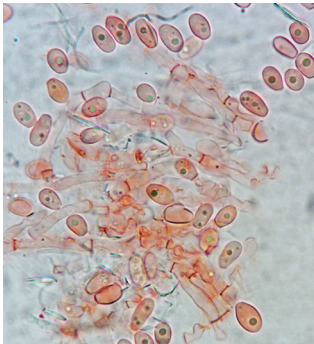
met Beukenkorrelkopjes overdekte stam. Onder de microscoop zijn de ronde sporen aan de langwerpige basidiën met septen goed zichtbaar. Ook de als een kurkentrekker gedraaide hyfen zijn kenmerkend voor de soort.

***Nodulisporium cecidiogenes* op *Coniophora puteana* (Hermien Wassink)**

Na de ochtendexcursie in het Waterloopbos wandelde een klein groepje SNEL (ja, u leest het goed) terug naar de parkeerplaats, waar we met zijn allen de lunch zouden gebruiken. Onderweg viel ons oog echter op een staande dode beuk, volop begroeid met een korstzwam. Toch maar even het pad af! De stam was grotendeels bedekt met de Dikke kelderzwam (*Coniophora puteana*), en ook de Witte bultzwam (*Trametes gibbosa*) en de Splitsende tandzwam (*Schizopora radula*) deden zich tegoed. Op de omlaag gevallen bovenste helft van de boom groeide eveneens de Kelderzwam, maar daarop ontdekten we enigszins vreemd uitzijnde, onregelmatig gevormde, bijna ronde bolletjes met een doorsnee van 5–10 mm. De jonge vrijwel gladde vruchtlichamen waren wit en soms wat pluizig. Oudere exemplaren voelden een beetje brokkelig aan, de kleur varieerde van beige tot lichtbruin. Wat zou het zijn?

Uiteraard werden foto's gemaakt voordat materiaal in de doosjes van enkele deelnemers verdween. Tussendoor werd toch maar even naar de voorhoede van de groep geseind dat we op komst waren, en dat het oponthoud een goeie reden had. Toen er 's avonds een pluk uit een 'bolletje' werd genomen, waren onder de microscoop prachtige structuren te zien. Soms heb je bij een eerste blik meteen een associatie met iets. In dit geval dacht ik bij het zien van de cellen aan 'Flipje Tiel', maar dan met de rondingen wat meer uitgerekt. Waarschijnlijk was dit geen gegeven met meerwaarde, maar het beeld bleef hangen! Conidiën waren volop aanwezig. Toch belandde het in de afvalbalk: zonder rijpe sporen en/of basidiën wordt het immers moeilijk. En er zaten nog genoeg te determineren korstjes in de doos.

Aan het eind van de avond werd door iemand, na speuren op internet, een mogelijke naam genoemd. De 'bolletjes' zouden lijken op een galvormer die uitsluitend op *Coniophora puteana* voorkomt. Dat klonk spannend, dus het inmiddels wat ingedroogde materiaal werd weer uit de prullenbak gevist om mee naar huis te nemen. Aan het flink gekrompen vruchtlichaam was onder de microscoop nog genoeg te zien. De hyfen hadden geen gespen, aan het uiteinde van conidiogene hyfen werd één conidië gevormd. De conidiën zijn ellipsoïd

Figuur 11. *Nodulisporium cecidiogenes* op *Coniophora puteana* (Foto's: Hermien Wassink)

tot bijna cilindrisch met één of meerdere druppels, soms iets dikwandig en vaak aan één zijde afgeplat, $7-10 \times 3,5-5,7 \mu\text{m}$. De vorm van de conidioforen was heel verschillend, van regelmatig moniliform tot breed opgeblazen en onregelmatig. Ook waren er grote, bijna ronde cellen met een doorsnee van $\pm 35 \mu\text{m}$ aanwezig.

Een artikel uit 2008 in 'Polish Botanical Journal' bracht definitief uitsluitel. Het betrof *Nodulisporium cecidiogenes*, een galvormende parasitaire schimmel, tot nog toe uitsluitend waargenomen op *Coniophora puteana*. De soort werd in 1994 voor het eerst beschreven door J. Koch. Naast de vondst in Polen komen de meeste meldingen uit West-Europa, onder andere Denemarken, Engeland en een paar keer uit België (Van der Put, 2001).

Literatuur

- Piątek, M. & Karasiński, D. 2008. *Nodulisporium cecidiogenes* – A Mycoparasite of *Coniophora Puteana* found in Poland. Polish Bot. Journal 53(2): 183–186.
 Van der Put, K. 2001. *Nodulisporium cecidiogenes*, een galvormer op *Coniophora puteana*. AMK Mededelingen 2: 46–47.

De zaterdagmiddagexcursie ging naar het Wendelbos, waar we bleven hangen in het loofgedeelte en de beloofde sparren niet eens haalden. Toch was ook dat de moeite waard, want de mooiste vondst van die middag was een paddenstoel die het meeste weg had van een verregende Roodbruine slanke amaniet (*Amanita fulva*). Aldert Gutter had echter

Figuur 12. Kleine brokkelzakamaniet. (*Amanita olivaceogrisea*). (Foto: Anneke van der Putte)

meteen zo zijn twijfels en ging op zoek naar jongere exemplaren. Die werden gevonden en vanwege de velumresten op de hoed werd duidelijk dat het geen *Amanita fulva* was. Maar om welke amaniet ging het dan wel? De verzameling ging mee naar de 'Pionier' waar Henk Huijser, puttend uit zijn rijke herinnering, de naam direct wist. Op verzoek hield hij hem voor zich, tot de vinder er zelf al determinerend op kwam: Kleine brokkelzakamaniet (*Amanita olivaceo-grisea*).

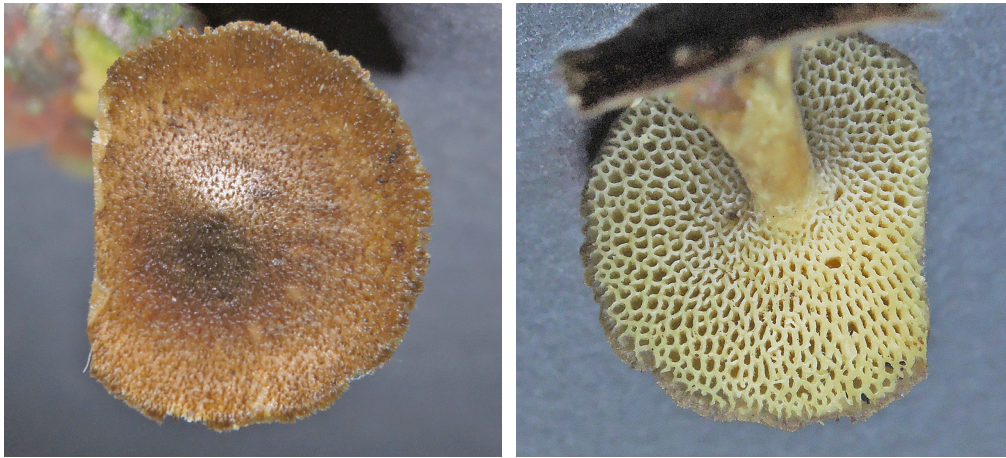
Bijzondere polyporen (Eduard Osieck)

Tijdens het weekend werden in totaal 40 gaatjeszwammen (polyporen) gevonden, waarvan er vier volgens de Standaardlijst 2013 als zeldzaam te boek staan (frequentieclassen 1 t/m 4). Het Reebruin elfenbankje (*Trametopsis cervina*) was met de kwalificatie 'uiterst zeldzaam' de topper, hoewel deze soort volgens de online Verspreidingsatlas inmiddels al weer met drie vondsten is afgezakt naar de klasse 'zeer zeldzaam'. Vermoedelijk zal het niet lang meer duren totdat deze soort minder zeldzaam zal blijken te zijn (zelf ken ik de soort nog van vier andere plekken die nog niet in de Atlas staan). De reden hiervan is dat weinigen de soort herkennen, alleen al omdat deze vaak resupinaat groeit en dan niet of nauwelijks hoedjes vormt. En zo was het ook in het Waterloopbos waar een piepklein wit vruchtlichaam met wijde gaatjes (vers: 2–3 per mm) op een beukentakje de aandacht trok. Mee dus, en eerst maar eens afwachten hoe de sporen eruitzien. Daarvoor maak ik meestal eerst een sporee door een stukje met de gaatjes omlaag op een objectglaasje te leggen en één tot enkele dagen vochtig in een afgesloten doos in de koelkast te bewaren. Meestal wordt dat beloond met een glaasje dat wit ziet van een enorme hoeveelheid sporen en dat direct onder de microscoop kan worden gelegd (en daarna gedroogd gemakkelijk kan worden bewaard). De sporen waren cilindrisch en vrij groot ($7-9 \times 2,5-3 \mu\text{m}$; Figuur 13) hetgeen in combinatie met de wijde gaatjes en het stevige hyfenweefsel (dimitisch) al snel leidt tot het Reebruin elfenbankje. Kenmerkend aan de sporen is de lichte kromming die ontstaat door een holle bocht (concaaf) bij de apiculus. Het uiterlijk van de soort vertoont nogal wat variatie: resupinate vruchtlichamen met bleke tot duidelijk bruinkleurige hoeden zoals we die van elfenbankjes gewend zijn. De aanduiding 'reebruin' in de Nederlandse naam is misleidend, omdat de bruine kleur alleen aanwezig is bij hoedvorming (en dan kunnen de hoeden ook nog bleek zijn), terwijl de onderzijde overwegend bleek is met hoogstens een bruine zweem. Mijn hypothese is dat de soort vooral groeit op takken die nog aan de boom hangen, en dat zou naast de onbekendheid een andere reden kunnen zijn waardoor de soort over het hoofd wordt gezien.

Ook werd het Gesploos dwergelfenbankje (*Antrodiella onychoides*) gevonden (op een beukentak), die in de Verspreidingsatlas te boek staat als 'zeer zeldzaam' met vijf gevulde hokken. Het verhaal van deze, waarschijnlijk ook niet zo zeldzame, soort is al eens verteld (zie Coolia 56(4): 211–212). Ook bijzonder was de vondst van de Gezoneerde kaaszwam (*Postia wakefieldiae*) op een omgevallen (grenen?) wandelroutepaaltje in het Schokkerbos. De blauwe verkleuring van het vruchtvlies onder het hoedoppervlak is een betrouwbaar kenmerk van deze soort (Jagers, 2008). De soort moet nu als vrij zeldzaam worden opgevat

Figuur 13. Sporen van het Reebruin elfenbankje (*Trametopsis cervina*). (Foto: Eduard Osieck)

Figuur 14. Boven- en onderzijde van de Grootporiehoutzwam (*Polyporus arcularius*), Waterlooopbos. De doorsnede van het hoedje is ongeveer 1 cm, lengte steel 6 mm. (Foto's: Eduard Osieck)

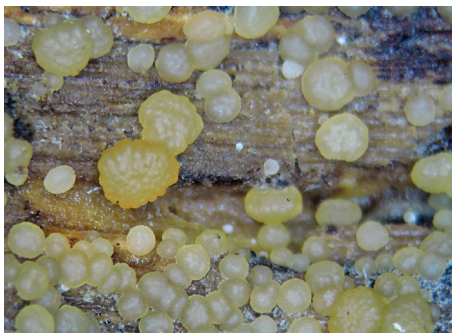
(Verspreidingsatlas: 27 hokken). Ook de Grootporiehoutzwam (*Polyporus arcularius*), die in het Waterlooopbos door Wil Stelling werd gevonden, valt in deze talrijkheidsklasse (Figuur 14). Het is een piepkleine houtzwam met hoed en steel waarvan de determinatie even een probleem opleverde. In de sleutel van Ryvardeen & Melo (2014) kom je namelijk uit op Franjeporiehoutzwam (*Polyporus tuberaster*) vanwege de duidelijk beschubde hoed en de gewimperde hoedrand. Hulp was gelukkig nabij, want Henk Huijser adviseerde om de beschrijving van de Grootporiehoutzwam er eens op na te slaan. En inderdaad: “jung braun, fein schuppig-wollig” (Jahn 1980), “jung fein schuppig” (Jülich 1984), “minutely squamulose” (Bernicchia 2005).

Literatuur

- Bernicchia, A. 2005. Polyporaceae s.l. Candusso, Alassio (Italië).
 Jagers, M. 2008. De Gezoneerde kaaszwam in Twente. *Coolia* 51(3): 135–138.
 Jahn, H. 1980. *Polyporus arcularius* (Batsch) ex Fries, der Borstrandige Porling. *Westfälische Pilzbriefe* 10/11: 162–180. (http://www.user.gwdg.de/~rjahn/Pilzbriefe/PB_Bd_10_18.pdf)
 Jülich, W. 1984. Die Nichtblätterpilze, Gallertpilze und Bauchpilze. *Aphylophorales, Heterobasidiomycetes, Gastromycetes. Kleine Kryptogamenflora IIb/1*. Gustav Fischer, Stuttgart.
 Ryvardeen, L. & Melo I. 2014. *Poroid fungi of Europe*. Fungiflora, Oslo.

Bijzondere ascomyceten (Eduard Osieck)

Tijdens het weekend werden in totaal 72 soorten ascomyceten op naam gebracht waaronder 11 beker- en kluiszwammen, 18 schijfzwammen en 40 kernzwammen. Bijzondere vondsten waren vooral Schorsloos boomschijfje (*Strossmayeria basitricha*), Essenpokzwammetje (*Nitschkia confertula*), Gebroken tweespanzwam (*Melanopsammella vermicularioides*), Kortspleetkorstkogelzwam (*Nemania aenea*) en Parasietbleekhoofdje (*Letendraea helminthicola*). Ook soorten met fraaie namen als Esdoornstekelkringzwam (*Acanthonitschkea tristis*), Gewone kopergroenbekerzwam (*Chlorociboria aeruginascens*), Krentenpapspinragschijfje (*Eriopezia caesia*), Cambiumwaterkelkje (*Hyaloscypha quercicola*), Weke kussentjeszwam (*Hypocrea gelatinosa*), Bramenbootje (*Hypoderma rubi*), Kortharig franjekelkje (*Lachnum brevopilosum*), Gefranjerd piekhaarkelkje (*Olla cirrhata*), Houtdropjeszwam (*Rhizodiscina*

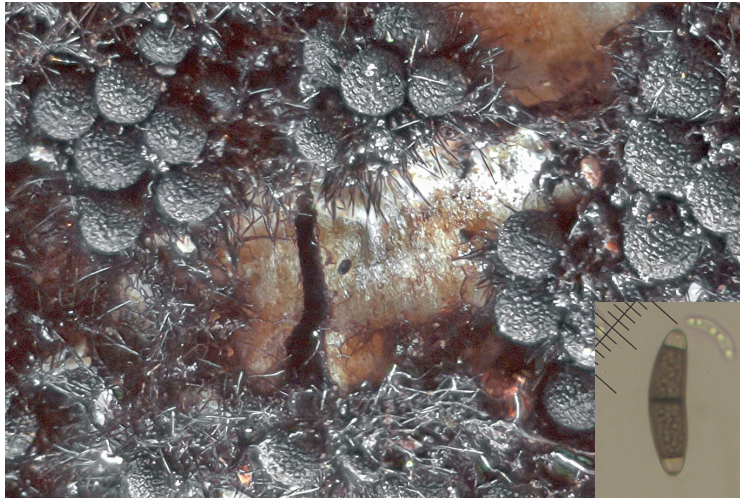
lignyota) en een formeel nog onbenoemd takschotelkje (*Calycina "heterospora"*) zijn het vermelden waard. Het Schorsloos boomschijfje is nog maar tweemaal gemeld, maar is in tegenstelling tot veel andere schijfzwammetjes makkelijk te herkennen aan de gekartelde rand en de bleekgrijze kleur (Figuur 15b). Microscopisch zijn de lange, meervoudig gesepteerde sporen (30-40 μm) en de knotsvormige asci kenmerkend. Het 'onbenoemde' takschotelkje betreft een nog niet beschreven soort (*Calycina "heterospora"* nom. prov.) die nauw verwant is aan het Tweedelig takschotelkje (*C. parilis*) maar ongesteeld is. Kenmerkend is de rode verkleuring bij beschadiging (Figuur 15d). De soort werd ook in 2009 tijdens een werkweek in Zuid-Limburg gevonden (zie Coolia 53(1): 36).

Op een essentak uit het Waterloopbos, meegenomen vanwege een paarsachtig bruin plakkaat van de Essenkorstkogelzwam (*Hypoxylon petriniae*), groeide ook nog een massa zwarte perithecia omgeven door stijve stekels. Uiterlijk leek dit veel op de Zwarte viltzwam (*Chaetosphaerella phaeostroma*) (Figuur 16) maar wetende dat er nog een dubbelganger (Donkergrijze viltzwam, *C. fusca*) bestaat, was microscopisch onderzoek noodzakelijk (hoewel dat volgens de nieuwe validatiecriteria niet zou hoeven). Beide *Chaetosphaerella*-soorten hebben opvallende sporen: gekromd, viercellig, middelste cellen bruin, eindcellen bleek (inzet Figuur 16). Het verschil tussen beide is makkelijk te zien aan de hand van de sporenlengte: *C. phaeostroma* 30-40 μm en *C. fusca* 23-31 μm (Réblová 1999). De sporen bleken echter niet aan deze beschrijving te voldoen: cilindrisch, bleekbruin en slechts ca. 10 μm lang. De veldeterminatie zat er dus helemaal naast. De ascusleutel A2 bracht gelukkig snel uitkomst: Esdoornstekelkringzwam (*Acanthonitschkea tristis*). Volgens de Verspreidingsatlas een vrij zeldzame soort (16 hokken), die behalve op dood hout van esdoorn ook op andere loofbomen kan voorkomen.

Eén van de meest bijzondere vondsten was

Figuur 15. Van boven naar onder: 15a. Zwavelgeel schijfzwammetje (*Bisporella sulfurina*), 15b. Schorsloos boomschijfje (*Strossmayeria basitricha*), 15c. Weke kussentjeszwam (*Hypocrea gelatinosa*), 15d. nog onbenoemd takschotelkje (*Calycina "heterospora"* nom. prov.), alle foto's van materiaal dat tijdens het weekend is verzameld. (Foto's: Eduard Osieck)

Figuur 16. Zwarte viltzwam (*Chaetosphaerella phaeostroma*) met spore (inzet), uit de Lauwersmeer. Doorsnede van perithecia ca. 0,5 mm, lengte spore 32 μ m. (Foto: Aldert Gutter, inzet Eduard Osieck).

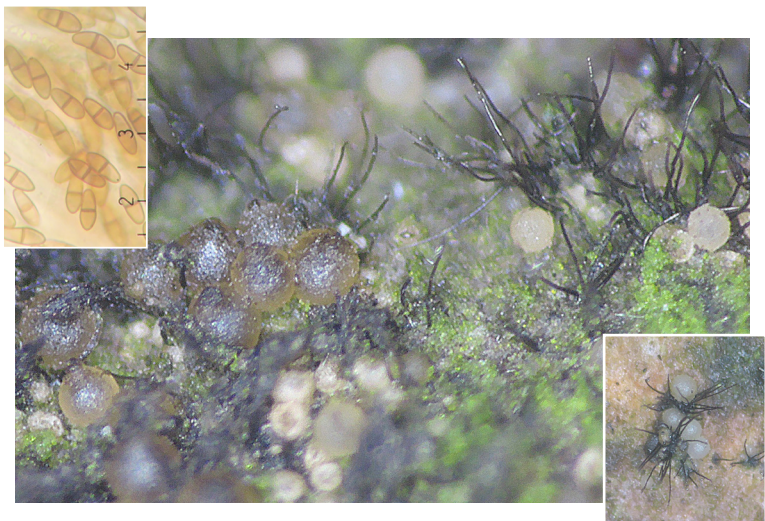

misschien wel het Parasietbleekhoofdje (*Letendraea helminthicola*). Deze kernzwam verscheen na 2

weken op een beukentak die was verzameld in het Voorsterbos. Het zijn bleke bolletjes met een doorsnede tussen 0,15 en 0,3 mm, die bij rijpheid van de sporen bleekbruin worden. Uitgeworpen sporen zijn zichtbaar als donkere puntjes op het perithecium. De sporen (15–17 \times 5 μ m) worden bij rijpheid lichtbruin, zijn tweecellig, vrijwel symmetrisch en iets ingesnoerd bij de dwarswand. De soort parasiteert op de conidiophoren van *Helminthosporium velutinum*, die behoort tot de groep van Deuteromyceten, dat zijn imperfecte schimmels zonder bekend geslachtelijk stadium. Dit betreft de tweede vondst in Nederland, de eerste werd gedaan in Dirksland (Goeree-Overflakkee) in december 1999 (Huisman, 2001).

Interessant was de bijvangst op het takje met het Gesploos dwergelfenbankje, waarin ook oude stromata van een pyrenomyceet (kernzwam) zaten. Helaas kon de soort daarvan niet meer worden vastgesteld maar het zou kunnen gaan om het Harig schorsschijfje (*Peroneutypa scoparia*) dat op een andere beukentak werd vastgesteld. In de oude stromata verschenen na een week pluizige halsjes van een andere kernzwam (Figuur 18). De sporen waren hyalien en tweecellig (zie verder kader). Met behulp van de voorlopige ascusleutel A4 (lichte dubbelspoorders) vervaardigd in het kader van het Ascomycetenproject, kom je vrij snel uit op *Cryptonectriella biparasitica*. Deze soort is alleen bekend van het type-exemplaar (1903) dat is beschreven door Rossman & Samuels (1999). De microscopische kenmerken passen goed bij deze soort, maar dat geldt niet voor de lange pluizige papil. Rossman & Samuels vermelden slechts een “short, central, conical papilla, 50–150 μ m high”, dat is

Figuur 17. Parasietbleekhoofdje (*Letendraea helminthicola*) tussen de conidiophoren (de zwarte stekels) van *Helminthosporium velutinum*. Inzet rechts-onder: jonge, nog bleke vruchtlichamen, inzet linksboven: sporen. (Foto's: Eduard Osieck)

Figuur 18. *Mysterieuze kernzwam microscopisch gelijkend op *Cryptonectriella biparasitica*. De pluizige papil van boven gezien met op de achtergrond holten van perithecia van het oude stroma (breedte foto ca. 4 mm). Inzet rechtsboven microscopische opname (fase-contrast) van de asci met sporen. Inzet rechtsonder twee papillen (lengte ca. 1 mm) waarvan de pluizige beharing grotendeels is verdwenen. (Foto's: Eduard Osieck)*

Beschrijving mysterieuze kernzwam, mogelijk *Cryptonectriella biparasitica*

(grotendeels opgesteld door Henk Lammers)

Vruchtlichaam rond met een vrij lange papil. Deze papil treedt doorgaans gedeeltelijk uit. Het gehele vruchtlichaam is omgeven door een dunwandige, kleurloze hyfenstructuur welke aan de papil het uitbundigst is. Vruchtlichaam vuilwitachtig gekleurd, papil met een rossige tot rode tint. Asci cilindrisch, met topring (J-), haarachtig gesteeld (85–110 μm lang, excl. steel van 45–65 μm). Sporen breed cilindrisch, met één dwarswand en daar niet ingesnoerd, kleurloos, glad, 11–14,5 \times 5,5–9 μm , met draadvormige en vrij liggende parafysen (doorsnede tot 4 μm).

wat anders dan de halsjes van ≥ 1 mm (= 1000 μm) bij de beschreven vondst. Deze auteurs beschouwen *Debaryella vexans*, die in 1906 ook door Von Höhnelt werd beschreven, als conspecifiek met *Cryptonectriella biparasitica*. In de beschrijving daarvan staat wel een lange hals: “Perithecia weichhäutig, blaßgelblich, kugelig, etwa $\frac{1}{2}$ mm breit, mit einem dünnen, etwa $\frac{1}{2}$ mm langen oder etwas längeren Hals.” (von Höhnelt 1906: 1253). Mijns inziens betekent dit dat de vondst in het Voorsterbos heel goed *Cryptonectriella biparasitica* zou kunnen betreffen, maar zekerheid wordt pas verkregen als er een moderne beschrijving komt. Met dank aan Henk Lammers die de vondst uitgebreid heeft onderzocht en beschreven.

Literatuur

- Höhnelt, F. von, 1906. Revision von 292 der von J. Feltgen aufgestellten Ascomycetenformen auf Grund der Originalen. Sitzungsber. Kaiserl. Akad. Wiss. Math.-Naturwiss. Kl. 1. Abt. 1, 115.
 Huisman, M. 2001. Enkele nieuwelingen voor Nederland. *Coolia* 44(4): 215–216.

- Réblová, M. 1999. Studies in *Chaetosphaeria* sensu lato I. The genera *Chaetosphaerella* and *Tengiomyces* gen. nov. of the Helminthosphaeriaceae. Mycotaxon 70: 387–420.
- Rossmann, A.Y. & Samuels, G.J. 1999. Genera of Bionectriaceae, Hypocreaceae and Nectriaceae (Hypocreales, Ascomycetes). Studies in Mycology 42.

Zondag

Op de laatste dag van het Cristellaweekend, de zondag, waaide het niet alleen, maar ook de regen was komen opzetten. Men ging er vanuit dat het wel mee zou vallen met de nattigheid, maar toen het al vrij snel ook nog ging onweren, hielden een paar excursiegangers het weekend maar voor gezien. De laatste, spectaculaire, vondst van het weekend, die samen met 'zijn vinder' Marian Jagers kletsnat binnenkwam, was *Crepidotus cinnabarinus* (Rood oorzwammetje). Deze paddenstoel is pas sinds 2014 uit ons land bekend: in dat jaar werd hij enkele dagen na elkaar gemeld van een vindplaats bij Zeewolde en een bij Goes. Dit vermiljoenrode 'oortje' (zie kader) is eigenlijk niet te missen. Kennelijk is hij aan een opmars bezig, al is hij in 1946 al gemeld uit Denemarken.

Het was weer een prima en aangenaam Cristellaweekend, laat in het jaar, maar met mooie vondsten en een goede totaalscore. De eindlijst, met de nadeterminaties, telde 349 taxa waarbij de plaatjeszwammen domineren (30%), op de tweede en derde plaats gevolgd door ascomyceten (21%) en korstzwammen (19%).

Figuur 19. *Crepidotus cinnabarinus* (Rood oorzwammetje). (Foto: Anneke van der Putte)

Beschrijving *Crepidotus cinnabarinus* Peck (Rood oorzwammetje), op basis van literatuur
Vruchtlichaam 10–15 mm breed, scharlakenrood, schelpvormig; (ongesteeld of) met een rudimentair (behaard) steeltje. Hoedoppervlak droog, sterk behaard. Lamellen breed, bij de steel licht gebogen; kleur gelig, duidelijk lichter dan de hoed; lamelsnede scharlakenrood en fijnharig. Hoedvles wittig tot gelig.
Sporen: (6–)7–9(–10) × 5–6 µm, ovaal, dunwandig, fijn gepuncteerd, Basidiën 20–32 × 7–8 µm, 4-sporig, zonder gespen. Pleurocystidia afwezig. Cheilocystidia fles- tot spoelvormig, tot ongeveer 80 × 15 µm.
Crepidotus cinnabarinus komt voor op verschillende soorten dood loofhout, met name linde en populier.

Literatuur

- Consiglio, G. & Setti, L. 2008: Il genere *Crepidotus* in Europa. AMB Trento.
- Hesler, L. R. & Smith, A. 1965. North American species of *Crepidotus*. p. 21.